

ADNAN BUSULADŽIĆ
Zemaljski muzej BiH
Zmaja od Bosne 3
BIH – 71000 Sarajevo
adnan.busuladzic@hotmail.com

Antički kameni spomenik s lokaliteta Čipuljić kod Bugojna

An ancient stone monument from Čipuljić near Bugojno

UDK: 904:726.82(497.6 Bugojno)''652''

Izvorni znanstveni rad/Original scientific paper

Tijekom izvođenja zemljišnih radova na lokalitetu Čipuljić kod Bugojna u središnjoj Bosni pronađen je kameni ulomak (T.1; T. 2) koji se može interpretirati na različite načine. Radi se o vrlo bogato dekoriranom kamenom bloku. Na prednjoj strani su vidljivi vrlo bogati prikazi palmete, te po jedna manja rozeta sa svake strane, od kojih je jedna oštećena. Ispod palmete, nalaze se ukrasi u obliku stiliziranog akantovog lišća. Na stražnjoj strani očuvanog dijela bloka vidljivi su ostaci dviju nasuprot postavljenih grančica i trokutastog zabata. Može se pretpostaviti da je prostor ispod zabata bio predviđen za neku centralnu predstavu, figuru ili nešto slično.

Ranokršćanska crkva i ranosrednjovjekovna nekropola pronađene na lokalitetu Čipuljić, povezuju kameni spomenik s istim nalazištem. Kameni floralni ulomak ostavlja vrlo realnu mogućnost da je riječ o dijelu sepulkralnog spomenika, koji je kasnije postao ugradbeni element nekog drugog kasnoantičkog objekta, moguće u kršćanskom kontekstu. Na ovaj sakralni sadržaj na istom lokalitetu se nadovezala i ranosrednjovjekovna nekropola.

Ključne riječi: kameni spomenik, lokalitet Čipuljić kod Bugojna, palmeta, dekoracija

A stone fragment (Pl. 1; Pl. 2) found during earth works at Čipuljić near Bugojno in central Bosnia may be interpreted in a variety of ways. It consists of an elaborately decorated block of stone, the face adorned with a palmette and a small rosette on each side, one of which is damaged. Below the palmette is a stylized acanthus leaf decoration. The vestiges of two branchlets and a triangular pediment can be seen at the end of the fragment. The space below the pediment was probably intended for a central figure or other feature.

The fragment is associated with Čipuljić, where an early Christian church and an early mediaeval necropolis have also been found. The floral decoration on the stone is probably part of a funerary monument, which was later built into some other monument of late Antiquity, in all likelihood in a Christian context. Later, in the early mediaeval period, a necropolis succeeded this religious feature at the same site.

Key words: stone monument, site Čipuljić near Bugojno, palmette, decoration

Na lokalitetu Čipuljić kod Bugojna, otkriven je 2005. godine kameni ulomak s bogato dekoriranim biljnim ornamentima na prednjoj strani. Okolnosti nalaza nisu u cijelosti poznate. Nalaz je otkriven tijekom kopanja instalacija, nakon čega je prenesen pred zgradu općine Bugojno gdje se i sada nalazi (T. 1: 4, 5).¹ U arheološkim je krugovima područje Čipuljića poznato po kasnoantičkoj crkvi² i ranosrednjovjekovnom groblju.³

Na takvom je lokalitetu i dalje moguć pronalazak različitih pokretnih predmeta. Nažalost, od posljednjih arheoloških istraživanja u naselju Čipuljić obavljane su intenzivne građevinske aktivnosti. Blizina urbanog naselja u Bugojnu i regionalne ceste, te plodni ravničarski teren bili su razlogom gradnje privatnih i gospodarskih objekata, kuća i slično. Na ostatku se područja intenzivno obrađuju poljoprivredne parcele. Ove okolnosti nažalost uvelike smanjuju mogućnost nastavka bilo kakvih sistematskih istraživanja. Slučajni su nalazi zato vrlo realna mogućnost, i na njih treba obratiti pažnju.

Jedan od slučajnih nalaza ulomak je kamenog spomenika isklesan u kamenu muljici.⁴ Dimenzije spomenika su 70 cm visine, 60 cm širine, te 50 cm dubine. Na prednjoj se strani nalazi izuzetno kvalitetan prikaz palmete, a s njezine lijeve i desne strane smještene su male rozete. Desna je rozeta dobro očuvana, dok je lijeva oštećena (T. 1: 1, 2, 3; T. 2). Ispod palmete vidljivi su ostaci stiliziranog lista akanta.

Gornji izduženi polukružni dio kamenog spomenika odvojen je od donjeg dijela četvrtastom profilacijom. Ta je profilacija očito bila dijelom kompaktnog četvrtastog okvira od kojeg su sačuvane

A fragment of stone with an elaborate floral decoration on the face was discovered in 2005 at Čipuljić near Bugojno. The circumstances of the find are not entirely clear; it was uncovered during excavations for the installation of services, and taken to the Bugojno municipal council building, where it still stands (Pl. 1: 4, 5).¹ Čipuljić is well known in archaeological circles for its early Christian church² and early mediaeval burial ground.³

This area is one that could still yield various portable artefacts. Unfortunately, the village of Čipuljić has been the focus of considerable building works since the last archaeological investigations. The proximity of the town of Bugojno and a major road, as well as the fertile, level ground, were conducive to the construction of private and commercial buildings, houses and so forth. The rest of the area is under intensive agricultural cultivation. As a result, the opportunities for continuing with systematic investigations are very limited. At the same time, there is a greater likelihood of chance finds, for which vigilance is needed.

This fragment of a stone monument is one such chance find. Made of mudstone,⁴ it is 70 cm high, 60 cm wide, and 50 cm deep. The face is decorated with a palmette of superior workmanship, with a small rosette on either side. The rosette to the right is well preserved, but the one on the left is damaged (Pl. 1: 1, 2, 3; Pl. 2). The vestiges of a stylized acanthus leaf can be seen below the palmette.

The entire upper register of the fragment, which is semi-elliptical in shape, is divided from the lower by a rectangular moulding, evidently part of a rectangular frame, of which a rather narrower

¹ Za slanje fotografija, te dimenzija, kontakte sa Zavodom za zaštitu spomenika u Bugojnu, veliku pomoć mi je pružila moja nekadašnja studentica, a sada kolegica mr. Ajla Sejfuli. Koristim priliku da joj se najiskrenije zahvalim, na ukazanoj pomoći.

² Paškvalin 2003, 129–207; Paškvalin 1959, 98; Paškvalin 1961, 89; Paškvalin 1966, 146; Paškvalin 1968, 159; Paškvalin 1970, 131.

³ U prvoj kampanji istraživanja srednjovjekovne nekropole je vodio dr. Pavo Anđelić. O tome vidi: Anđelić 1959, 163. Ranosrednjovjekovnu nekropolu je kasnije istraživala kolegica Nada Miletić. Nažalost, lokalitet nije do danas publiciran. O gabaritima dovoljno govori podatak da je tokom više kampanja otkriveno preko 800 grobova.

⁴ Cambi 2013, 32, sl. 88.

¹ I would like to take this opportunity to express my warmest gratitude to my former student, and now colleague, Ajla Sejfula MSc, who was of great help in sending me photographs and measurements and putting me in touch with the Institute for the Protection of Monuments in Bugojno.

² Paškvalin 2003, 129–207; Paškvalin 1959, 98; Paškvalin 1961, 89; Paškvalin 1966, 146; Paškvalin 1968, 159; Paškvalin 1970, 131.

³ The first dig of the mediaeval necropolis was led by Dr. Pavo Anđelić. See Anđelić 1959, 163. The early mediaeval necropolis was later excavated by my colleague Nada Miletić. Unfortunately, the site has not yet been published, but an idea of its size may be gained from the fact that more than 800 graves have been uncovered during the various digs.

⁴ Cambi 2013, 32, Fig. 88.

samo tanke linije s desne i lijeve strane (T. 1: 1, 2; T. 2: 1, 5, 6).

Unutar spomenutog okvira s lijeve i desne strane smješteni su dekorativni motivi grana s listom. Ovakvi floralni reljefi javljaju se na brojnim spomenicima u Bosni i Hercegovini.⁵ Ispod reljefa vidljiv je trokutasti zabat u kojem se očito nalazio centralni dio spomenika (T. 1: 1, 2; T. 2: 1, 5, 6).

Bočne i stražnja strana spomenika grubo su obrađene. Na kamenu su vidljivi i ostaci dvaju utora (T. 2: 3, 4): jednog na vrhu neposredno iza ruba palmete, drugog, znatno većeg, u istoj liniji u drugom dijelu spomenika. Gledajući sa stražnje strane evidentno je da se radi o spomeniku polukružnog oblika koji najvjerojatnije prati trokutasti zabat s prednje strane (T. 2: 2, 3). Njegov je donji dio vidljivo uleknut, a gornji dio sa stražnje strane natkriven.⁶

Navedene činjenice daju široku mogućnost interpretacije spomenika u pogledu njegove uporabe, namjene i društvenog konteksta. Ovaj rad predstavlja jedno od mogućih rješenja i eventualan motiv za iznošenje drugih mišljenja i objašnjenja ovog neobičnog spomenika.

Jedan od osnovnih metodoloških pristupa interpretacije odnosi se na bližu ili dalju analogiju ovom spomeniku.

Slične uvjetne analogije s reljefima palmete, kao centralnog motiva na gornjem dijelu spomenika, utvrđene su na nadgrobnim spomenicima koji se čuvaju u Ateni, Pireju⁷ i Edinburghu⁸ (T. 3). Ovi spomenici nedvojbeno su grčkog podrijetla. Na dvama od triju navedenih spomenika nalaze se i grčki natpisi (T. 3: 1, 2), a dva su analoški bliža našem primjerku jer se i njihove palmete nalaze u polukružno oblikovanom dijelu kamena (T. 3: 2, 3). Pored velike palmete, na nadgrobnom spomeniku iz Atene postavljene su i dvije male, jedna sa svake njezine strane tvoreći tako akroterij (T. 3: 1).

Ovo, naravno, nikako ne sugerira da je spomenik pronađen na lokalitetu Čipuljić grčkog podrijetla.

moulding to right and left is still extant (Pl. 1: 1, 2; Pl. 2: 1, 5, 6).

Within this frame are decorative motifs consisting of leafy branchlets to left and right. Floral reliefs of this kind are known on many monuments in Bosnia and Herzegovina.⁵ Below them is a triangular pediment, evidently part of the central section of the monument (Pl. 1: 1, 2; Pl. 2: 1, 5, 6).

The back and sides of the monument are crudely worked. The remains of two grooves can be seen (Pl. 2: 3, 4): one just by the edge of the palmette in the upper register, and another, significantly larger groove directly below in the other part of the monument. From behind, the monument can be seen to be semi-circular in outline, probably echoing the triangular pediment on the face (Pl. 2: 2, 3). The lower part is noticeably recessed or overhung by the upper part of the back of the monument.⁶

All these features allow for a wide range of possible interpretations of the monument regarding its use and purpose, as well as its social context. This paper sets out one such interpretation, as well as possible reasons for the presentation of other opinions and explanations of this unusual monument.

One of the basic methodological approaches to interpretation is to seek more or less close analogies with the monument.

Provisional analogies with palmettes as a central motif on the upper register have been found on funerary monuments in Athens, Piraeus⁷ and Edinburgh⁸ (Pl. 3). These monuments are undoubtedly of Greek origin; two of the three also bear epitaphs in Greek (Pl. 3: 1, 2). Two of these monuments are more closely analogous to our specimen, in that the palmette relief is set in a semi-circular form (Pl. 3: 2, 3), whereas the Athens monument has two smaller palmettes to each side of the larger one, forming an acroterion (Pl. 3: 1).

This does not, of course, mean that the monument found at Čipuljić is also of Greek origin. It may be more accurately dated by the stylized

⁵ Paškvalin 2012, 219, sl. 28, 220, sl. 32, 227, sl. 53.

⁶ Postojanje utora kao tehničkog rješenja prisutno je na mnogobrojnim rimskim objektima (T. 4: 1, 2).

⁷ Schwarzmaier 2007, 182.

⁸ Schwarzmaier 2007, 190.

⁵ Paškvalin 2012, 219, Fig. 28, 220, Fig. 32, 227, Fig. 53.

⁶ The presence of grooves for technical reasons has been found on many Roman objects (Pl. 4: 1, 2).

⁷ Schwarzmaier 2007, 182.

⁸ Schwarzmaier 2007, 190.

Okvirna datacija može se precizirati prema stiliziranom akantovom lišću, koje cijeli spomenik stavlja u period od kraja 2. do 4. stoljeća. Kasnoantička bazilika pronađena na istom lokalitetu,⁹ ne može se staviti u direktnu korelaciju s pronađenim spomenikom. Ipak, pojedini u njoj pronađeni ulomci pokazuju izvjesne sličnosti. Ti su ulomci prilično devastirani zbog čega se ne može precizno definirati njihova namjena, ali motivi palmete i stilizirane rozete ukazuju na sličnost s našim spomenikom.¹⁰

Sama namjena ovog predmeta je dvojbena. Prema prednjoj bi se strani spomenik mogao definirati kao nadgrobnna stela, ali bočne i leđna strana (T. 1: 3; T. 2: 2, 3, 4), njihova gruba obrada i postojanje dva utora ukazuju na to da je predmet bio ugrađen u neki zid ili objekt. Debljina spomenika sugerira zaključak da je spomenik morao biti ugrađen u masivniji zid. Ovakvi deblji spomenici prilično su česti i nazivaju se blokovima.¹¹ Za naš se ulomak s velikom sigurnošću može utvrditi da je riječ o kamenom bloku.

Masivni kameni blokovi i utori nisu rijetki na području Bosne i Hercegovine. Jedan od njih je i spomenik u Brezi koji ima velike utore i neobrađene leđnu i bočne strane, što ukazuje na njegov ugradbeni karakter.¹² Značajan broj stela¹³ i cipusa¹⁴ na području Bosne i Hercegovine također ima neobrađene leđne strane, a nešto rjeđe i bočne.

Manji utor neposredno uz unutarnju ivicu palmete također ide u prilog zaključku da je ulomak bio ugrađen u masivniji zid ili objekt (T. 2: 2, 3, 4). On nam govori da je spomenik bio u razini okolne površine u njegovoj neposrednoj blizini u koju je mogao biti ugrađen cijelom svojom debljinom. Ako je ovaj spomenik uistinu bio ugradbeni element, to nam sugerira postojanje nekog rimskog sakralnog ili sepulkralnog spomenika ili objekta u kojem se sam spomenik nalazio.

Osim toga, moguća je i pretpostavka da je ovaj kameni ulomak mogao bio dio grobnice ili neke nadgrobnne edikule. Uvjetne analogije koje se

acanthus leaf, which places the entire monument in the period from the late 2nd to the 4th century. The late Antique basilica at the same site⁹ cannot be directly associated with the fragment, but some other fragments found in the basilica display certain similarities. This applies in particular to a fragment which is too badly damaged for its purpose to be identified, but the floral motifs of a palmette and stylized rosette bear some likeness to our monument.¹⁰

The purpose of the object is uncertain. The face suggests that it was a funerary stela, but the sides and back (Pl. 1: 3; Pl. 2: 2, 3, 4), with their crude finish and the presence of two grooves, indicate that it was built into a wall or other structure. The depth of the fragment suggests that it was set into a substantial wall. Thick monuments of this kind are fairly common and are known as blocks.¹¹ Our fragment too can with considerable certainty be identified as a stone block.

The presence of grooves, as well as the massive block-like form, are not uncommon in Bosnia and Herzegovina. A monument found in Breza, with large grooves and with the back and sides left rough, also appears to have been built into a wall.¹² A significant number of funerary stelae¹³ and cippi¹⁴ found in Bosnia and Herzegovina also frequently have the sides left rough and the back almost invariably so.

Further evidence for the fragment having been set into a substantial wall or structure is the presence of the smaller groove just beside the inner edge of the palmette (Pl. 2: 2, 3, 4), suggesting that the monument was set flush with the surrounding surface, that is with its entire depth within the body of the wall. If the monument was inset in this way, it would suggest that it belonged to a Roman religious or funerary monument or structure.

Another strong likelihood is that the fragment could have been part of a tomb or funerary aedicule. Provisional analogies pertaining solely to the tridimensionality of our fragment and analogous

⁹ Paškvalin 2003, 129–207.

¹⁰ Paškvalin 2003, 314, sl. d, i, j, e.

¹¹ Maršić 2009, 19.

¹² Paškvalin 2012, 338, sl. 33a i b.

¹³ Paškvalin 2012, 57–201.

¹⁴ Paškvalin 2012, 338, sl. 33a i b.

⁹ Paškvalin 2003, 129–207.

¹⁰ Paškvalin 2003, 314, Figs. d, i, j, e.

¹¹ Maršić 2009, 19.

¹² Paškvalin 2012, 338, Figs. 33a and b.

¹³ Paškvalin 2012, 57–201.

¹⁴ Paškvalin 2012, 338, Figs. 33a and b.

odnose isključivo na trodimenzionalnost našeg ulomka utvrđene su na spomenicima u Rimu, Padovi i Kopenhagenu.¹⁵ Rekonstruirana obiteljska grobnica pronađena na Via Appia vrlo je slična bloku iz Čipuljića: u centralnom dijelu zabata pored palmete nalaze se prikazi rozeta,¹⁶ a monumentalnost grobnice ukazuje na mogućnost da se i ulomak iz Čipuljića može promatrati iz istog aspekta.

Radi nepostojanja reljefa u edikuli ili trokutastom zabatnom reljefu ispod floralne dekoracije, ne možemo zaključiti kojoj je vrsti ovaj spomenik pripadao. S obzirom na vidljivo udubljenje ispod krova na dvije vode (T. 1: 2; T. 2: 1, 2, 3, 5, 6) koje postoji i na leđnoj strani (T. 1: 2; T. 2: 2, 3), možemo pretpostaviti da je taj prostor bio predviđen za reljefni prikaz, figuru osobe, obitelji ili nečeg sličnog.

U prilog interpretaciji ovog spomenika kao edikule ide i činjenica što su ovakvi spomenici često bili dijelom arhitektonske kompozicije. Najčešće su se javljali u obliku trokutastih zabata, što ih upravo i povezuje s grčkim nadgrobnim hramovima ili grobnim kapelicama. Zbog toga su i poznati stručnjacima kao stele u obliku edikule, odnosno »naiskos« stele.¹⁷ Analizom dimenzija ovog spomenika, osobito njegove debljine, utvrđeno je kako je ova pretpostavka ipak najmanje vjerojatna. Grčke stele koje imaju polukružno krunište s palmetom definiraju se kao »Palmeten stele«.¹⁸

U prilog interpretaciji spomenika kao ugradbenog reljefa ide i vrlo dobra studija koja analizira ugradbene građevinske portrete i reljefe u Istriji i Dalmaciji.¹⁹ Analiza ulomaka koji su bili predmetom ove studije pokazala je da su nadgrobnji reljefi ugrađivani u različite građevine, a najčešće se nije radilo o cjelovitom spomeniku, nego samo o nekom njegovom sadržaju, odnosno dijelu.²⁰

Izgradnja velikih mauzoleja i monumentalnih grobnica kao grobnih obilježja i arhitektonskih ulomaka u vezi s njima poznata je na području da-

specimens can be found in Rome, Padua and Copenhagen.¹⁵ A reconstructed family tomb found on the Via Appia even has closely comparable features on the pediment, with a central palmette and rosettes,¹⁶ while the imposing size of the monument suggests that the Čipuljić fragment could belong to such a context.

The absence of reliefs on the aedicule or triangular pediment relief below the floral decoration makes it difficult to determine what kind of monument it belonged to. The recess below the saddle roof (Pl. 1: 2; Pl. 2: 1, 2, 3, 5, 6), found also on the back of the fragment (Pl. 1: 2; Pl. 2: 2, 3), suggest that this space was intended for a relief of a figure, family scene or other such feature.

In support of the suggestion that the monument was an aedicule is the fact that such monuments constitute an architectural composition. They usually occur in the form of triangular pediments, a feature that relates them to Greek funerary temples or shrines. They are also known to scholarship as aediculae or funerary naiskoi.¹⁷ The dimensions of this monument, however, particularly its depth, make this the least likely possibility. Greek round-headed stelae with a palmette are known as »Palmeten stele«.¹⁸

Further support for the hypothesis that the monument was an inset funerary relief is to be found in an excellent paper dealing with structural portraits and reliefs in Istria and Dalmatia.¹⁹ Analysis of the fragments covered by this paper indicates that funerary reliefs were built into a variety of structures. Most were not intact, but constituted only part of a monument.²⁰

Large mausoleums and monumental tombs erected as grave markers and the architectural fragments associated with them are known from several sites in Bosnia and Herzegovina (Table 4: 1,

¹⁵ Maršić 2009, Prilog 1, sl. 1, 2, 3 i 4, Prilog 2, sl. 1 i 2.

¹⁶ Maršić 2009, Prilog 1, sl. 4.

¹⁷ U prilog ovome idu i komparacije grčkih stela u ovome radu.

¹⁸ Schmaltz 1983.

¹⁹ Maršić 2009.

²⁰ Maršić 2009, 11.

¹⁵ Maršić 2009, Plate 1, Figs. 1, 2, 3 and 4, Plate 2, Figs. 1 and 2.

¹⁶ Maršić 2009, Plate 1, Fig. 4.

¹⁷ The comparison with the Greek stelae in this paper also favours this supposition.

¹⁸ Schmaltz 1983.

¹⁹ Maršić 2009.

²⁰ Maršić 2009, 11.

našnje Bosne i Hercegovine, i to na više lokaliteta (T. 4: 1, 2), kao što su Šipovo, Pritoka kod Bihaća, Podgradina kod Glamoča i Trbušće kod Foče.²¹

Zbog stupnja devastacije spomenika ispod zabata, njegovo tumačenje kao nadgrobnog reljefa ostaje dvojbeno. Ovakva situacija ne ostavlja prostor za sigurno utvrđivanje radi li se u prostoru ispod zabata o polukružnom udubljenju ili onom na dvije strehe. U slučaju da se ispod zabata nalazilo potonje, spomenik je mogao služiti i kao glavni akroterij neke građevine, najvjerojatnije u kontekstu građevnog portretnog reljefa.

Ne treba isključiti ni mogućnost da je nekadašnji rimski nadgrobni spomenik u kasnijoj fazi bio iskorišten kao spolij u kasnoantičkom kršćanskom kontekstu, s obzirom na to da je voditelj arheoloških istraživanja na lokalitetu, konstatirao da su ostaci kasnoantičke crkve građeni od građevinskog materijala iz prethodnih rimskih epoha.²²

Navedene tvrdnje sugeriraju i novi karakter samog lokaliteta Čipuljić. Iako je spomenuti lokalitet primarno poznat po ranosrednjovjekovnoj nekropoli i kasnoantičkoj bazilici, na ovom se prostoru prije podizanja kršćanske crkve i nešto novijeg groblja najvjerojatnije nalazio sakralni ili sepulkralni objekt. I na drugim je lokalitetima u Bosni i Hercegovini potvrđena ljudska prisutnost i aktivnost u različitim razdobljima na istom području.²³ Ovo bi moglo biti i rješenje pitanja karaktera samog lokaliteta Čipuljić. Na mjestu sadašnjeg naselja najvjerojatnije je bio neki sepulkralni sadržaj, na što se nadovezala kasnija izgradnja kršćanske bazilike, te u ranom srednjem vijeku velike nekropole.

2), among them Šipovo, Pritoka nr. Bihać, Podgradina nr. Glamoč and Trbušće nr. Foča.²¹

The extent of the damage below the pediment, however, also makes it difficult to identify the monument with certainty as a structural funerary relief, for one cannot be sure whether the area below the pediment consisted of a semi-circular recess or was set under a saddle roof. If the latter, the monument could also have served as the main acroterion of a building, probably in the context of a funerary portrait in relief.

The possibility cannot be excluded that what was formerly a Roman funerary monument was later used as decorative spolia in a late Antique Christian context, particularly since the head of the archaeological excavations at this site found that the late Antique church had been built of materials from the Roman period.²²

All this suggests a new character for Čipuljić itself. Although principally known for its early mediaeval necropolis and late Antique basilica, there was probably a religious or funerary structure there even before the early Christian church was built, followed later by the burial ground. A human presence or human activity over several different periods at the same site have been identified at other sites in Bosnia and Herzegovina,²³ and the same could well be true of Čipuljić. There was almost certainly some religious component in what is now the settlement of Čipuljić in Bugojno, prior to the construction of the Christian basilica, which was in turn succeeded by a large necropolis in early mediaeval times.

²¹ Paškvalin 2012, 471–494.

²² Paškvalin 2003, 133.

²³ Miletić 1984, 393–394.

²¹ Paškvalin 2012, 471–494.

²² Paškvalin 2003, 133.

²³ Miletić 1984, 393–394.

Bibliografija / Bibliography

Anđelić 1959 – P. Anđelić, »Srednjovjekovna nekropola u Čipuljiću kod Bugojna«, *Arheološki pregled*, Beograd, 1, 1959, 163.

Cambi 2013 – N. Cambi, »Pregled razvoja nadgrobnih spomenika u Dalmaciji«, u Cambi, N., Koch, G. (ur.), *Sepulkralna skulptura Zapadnog Ilirika i susjednih oblasti u doba Rimskog carstva: zbornik radova s međunarodnog simpozija održanog od 27. do 30. rujna 2009.*, Split, Biblioteka Knjiga Mediterana 72, Split, Književni krug, 2013, 31–39.

Maršić 2009 – D. Maršić, *Ugradbeni i građevni portretni reljefi u Istriji i Dalmaciji*, Zadar, Arheološki muzej, 2009.

Miletić 1984 – N. Miletić, »Rani srednji vijek«, u Benac, A. et al., *Kulturna istorija Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do pada ovih zemalja pod osmansku vlast*, Biblioteka Kulturno nasljeđe, Sarajevo, »Veselin Masleša«, 1984, 375–434.

Paškvalin 1959 – V. Paškvalin, »Antička istraživanja u selu Čipuljiću kod Bugojna«, *Arheološki pregled*, Beograd, 1, 1959, 98.

Paškvalin 1961 – V. Paškvalin, »Čipuljići, Bugojno-kasnoantičke građevine«, *Arheološki pregled*, Beograd, 3, 1961, 89.

Paškvalin 1966 – V. Paškvalin, »Grudine, Čipuljići, Bugojno – starokršćanska bazilika«, *Arheološki pregled*, Beograd, 8, 1966, 146.

Paškvalin 1968 – V. Paškvalin, »Grudine, Čipuljići kod Bugojna – nastavak istraživanja starokršćanske bazilike«, *Arheološki pregled*, Beograd, 10, 1968, 159.

Paškvalin 1970 – V. Paškvalin, »Grudine, Bugojno – starokršćanska bazilika«, *Arheološki pregled*, Beograd, 12, 1970, 131.

Paškvalin 2003 – V. Paškvalin, *Kršćanstvo kasne antike u zaleđu Salone i Narone*, Sarajevo, Vrhbosanska katolička teologija, 2003.

Paškvalin 2012 – V. Paškvalin, *Antički sepulkralni spomenici s područja Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 2012.

Schwarzmaier 2007 – A. Schwarzmaier »*Ich werde immer Kore heißen* – zur Grabstele der Polyxena in der Berliner Antikensammlung. Mit einem Anhang zu den Schmuckgaranturen aus der Großen Blisniza auf der Hanbinsel Taman«, *Jahrbuch des Deutschen archäologischen Instituts*, Berlin, Band 121, 2007, 175–227.

Schmaltz 1983 – B. Schmaltz, *Griechische Grabreliefs*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1983.

1

2

3

4

5

Tabla / Plate 1

Tabla / Plate 2

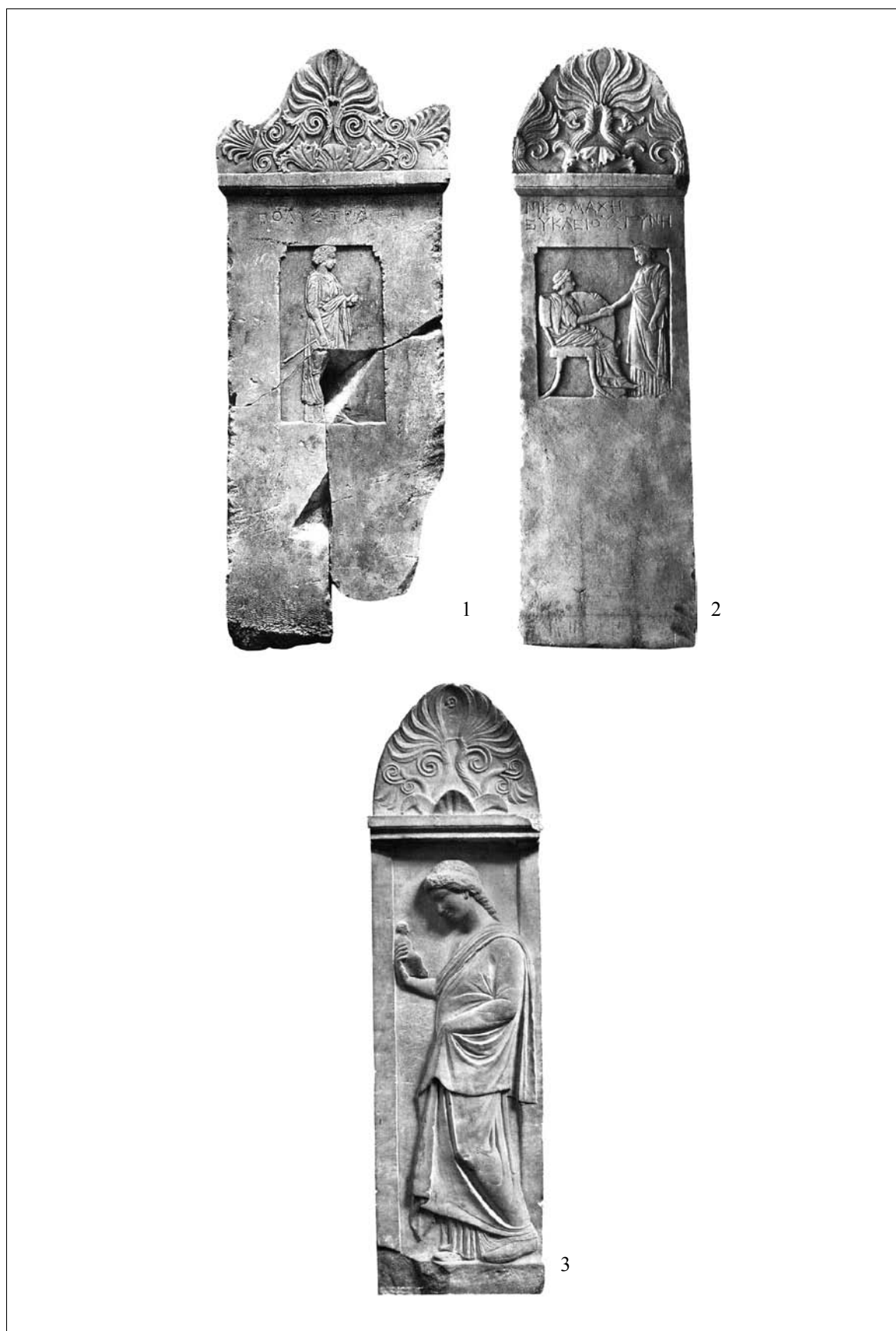

Tabla / Plate 3: Schwarzmaier 2007, 182, 190

Tabla / Plate 4

